This material has been prepared under the Smart Rural 27 project (Contract No. Agri 2020-0332) funded by the European Commission. The views reflect those of the authors and not the Contracting Authority.

SMART VILLAGES
PORADNIK

Niniejszy raport został przygotowany w ramach działania przygotowawczego dotyczącego inteligentnych obszarów wiejskich w XXI wieku - Bis (projekt Smart Rural 27) finansowanego przez Komisję Europejską, z wykorzystaniem wstępnych badań przeprowadzonych przez Fundację Badań Wiejsko-Miejskich RURall. W związku z tym jako odniesienie należy stosować: „Fundacja Badań Wiejsko-Miejskich RURall (2024), w ramach projektu Smart Rural 27 (finansowanego przez Komisję Europejską)".

This material has been prepared under the Smart Rural 27 project (Contract No. Agri 2020-0332) funded by the European Commission. The views reflect those of the authors and not the Contracting Authority.

This material has been prepared under the Smart Rural 27 project (Contract No. Agri 2020-0332) funded by the European Commission. The views reflect those of the authors and not the Contracting Authority.

SMART VILLAGES
PORADNIK

This material has been prepared under the Smart Rural 27 project (Contract No. Agri 2020-0332) funded by the European Commission. The views reflect those of the authors and not the Contracting Authority.

Autorzy poradnika: Anna Rosa, Łukasz Komorowski, Sławomir Kalinowski – pracownicy Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk (IRWiR PAN)

ISBN 978-83-89900-81-4
DOI 10.53098/978-83-89900-81-4

This material has been prepared under the Smart Rural 27 project (Contract No. Agri 2020-0332) funded by the European Commission. The views reflect those of the authors and not the Contracting Authority.

SPIS TREŚCI

Wstęp 7

1. Czym jest koncepcja smart villages i czy warto się nią zainteresować? 9

1.1. W kierunku wspólnej definicji 12

1.2. Otoczenie smart villages 19

1.3. Rodzaje projektów smart villages 23

2. Gdzie szukać wsparcia finansowego dla smart pomysłów? 25

2.1. LEADER/RLKS (Interwencja 13.1) 27

2.2. Interwencja infrastrukturalna (Interwencja 10.10) 30

2.3. Inne źródła finansowania 33

3. Co musi się znaleźć w koncepcji smart villages? 35

3.1. Wizja inteligentnej wsi 36

3.2. Zasięg terytorialny koncepcji 38

3.3. Określenie grupy docelowej 38

3.4. Diagnoza wraz z identyfikacją problemów 40

3.5. Opis procesu opracowania koncepcji (obligatoryjnie wg PS WPR) 42

3.6. Uproszczona analiza SWOT (obligatoryjnie wg PS WPR) 43

3.7. Plan włączenia społeczności (obligatoryjnie wg PS WPR) 44

3.8. Lista projektów (obligatoryjnie wg PS WPR) 45

4. Przykłady inicjatyw smart villages 47

4.1. Nowy model hospicjum na terenach wiejskich 47

4.2. Ogród deszczowy 50

4.3. Górnicza wioska 52

4.4. Przystanki z historią 54

4.5. Zagroda edukacyjna „Pszczelandia” 55

Zakończenie 57

Wykorzystane źródła 61

This material has been prepared under the Smart Rural 27 project (Contract No. Agri 2020-0332) funded by the European Commission. The views reflect those of the authors and not the Contracting Authority.

WSTĘP

Wyobraź sobie, że żyjesz w miejscu, w którym problemy społeczności są dobrze zdiagnozowane i na bieżąco rozwiązywane, a nowe, nieprzewidziane wcześniej trudności są skutecznie pokonywane. W miejscu, w którym ważne dla społeczności decyzje podejmowane są wspólnie, z uwzględnieniem interesów wszystkich zainteresowanych stron. W miejscu, w którym działania opierają się na zasobach tkwiących w mieszkańcach oraz podmiotach, które współtworzą, a wzmacniane są zasobami pozyskanymi w przemyślany sposób z zewnątrz. I w końcu w miejscu, które oferuje swoim mieszkańcom dopasowane do potrzeb usługi wspierane cyfrowo, z zadbanymi terenami zielonymi oraz czystym powietrzem. Być może w pierwszej chwili zaklasyfikujesz tę wizję do kategorii science-fiction, być możewyda się ona zupełnie nierealna, czy wręcz naiwna, jednak czy to właśnie dążenie do stanu idealnego nie daje największychszans na powodzenie?

W miejscach naszego zamieszkania w ostatnich latach obserwujemy liczne przemiany oraz identyfikujemy problemy, z którymi borykają się lokalne społeczności. Te wyzwania są aktualnie coraz częściej przedmiotem debaty publicznej i szczególnie dotykają mieszkańców obszarów wiejskich, którzy stoją w obliczu nie tylko takich trudności jak izolacja społeczna (ze względu na odległość od innych społeczności), ale również depopulacja czy proces starzenia się społeczności. Ponadto w wielu wsiach infrastruktura, taka jak drogi, sieć wodociągowa, kanalizacyjna czy elektryczna, może być niedostateczna lub niezdatna do użytku, co ogranicza codzienne funkcjonowanie mieszkańców. Barierą, z którą walczą obszary wiejskie jest również ograniczony dostęp do usług publicznych takich jak opieka zdrowotna, dostęp do edukacji, bibliotek, centra kulturalne czy miejsca rekreacyjne.

Koncepcja *smart villages* wychodzi naprzeciw tym wyzwaniom i stwarza szansę na poprawę jakości życia w Twojej miejscowości!

Jeśli jesteś mieszkańcem wsi i kiedykolwiek zastanawiałeś się, jak wieś może stać się miejscem lepszym do życia to ten poradnik jest dla Ciebie. Czy wiesz, że bycie „smart" w kontekście wiejskim otwiera drzwi do rozwoju Twojej społeczności lokalnej? I co właściwie oznacza bycie smart na wsi? Czy to kolejny etap odnowy wsi? Pojawiają się pytania, pojawiają się wątpliwości, na które spróbujemy odpowiedzieć.

Wchodząc w świat *smart villages*, odkryjesz innowacyjne sposoby wykorzystania zasobów społeczności lokalnej i jej kreatywności dla dobra wszystkich mieszkańców. Przygotuj się zatem na fascynującą podróż przez zrównoważony rozwój, integrację społeczną i możliwości, jakie oferuje koncepcja smart villages.

Poradnik powstał w wyniku doświadczeń ekspertów z IRWiR PAN nabytych podczas realizacji projektów związanych ze *smart villages* oraz prac zespołu zadaniowego ds. smart wsi w Polsce, utworzonego w ramach projektu Smart Rural 27. Został sfinansowany ze środków Unii Europejskiej.

This material has been prepared under the Smart Rural 27 project (Contract No. Agri 2020-0332) funded by the European Commission. The views reflect those of the authors and not the Contracting Authority.

1. CZYM JEST KONCEPCJA SMART VILLAGES I CZY WARTO SIĘ NIĄ ZAINTERESOWAĆ?

Jednym z głównych celów *smart villages* jest zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości usług publicznych i prywatnych, takich jak edukacja, opieka zdrowotna, czy transport i szerokopasmowy dostęp do Internetu. Dzięki zastosowaniu zaawansowanych technologii, inteligentne wsie mogą lepiej zarządzać swoimi zasobami naturalnymi, poprawiać efektywność energetyczną, wspierać lokalną przedsiębiorczość oraz promować turystykę i ochronę dziedzictwa kulturowego.

W tej części poradnika spróbujemy odpowiedzieć na dwa postawione w tytule pytania – czym jest koncepcja *smart villages* i czy warto się nią zainteresować? Spróbujemy pokazać, że koncepcja ta, to nie tylko zestawienie modnych słów, ale praktyczne podejście do rozwoju społeczności lokalnych. **TO DZIAŁANIA ZMIERZAJĄCE DO POPRAWY WARUNKÓW ŻYCIA NA WSI.**

Zanim zdefiniujemy pojęcie *smart villages*, spróbujmy odpowiedzieć najpierw na pytanie czy warto się tą koncepcją zainteresować? Odpowiedź jest prosta – **WARTO! ALE DLACZEGO?**

Oto kilka uzasadnień: koncepcja ta jest nowym podejściem do podejmowania działań na wsi w odpowiedzi na pojawiające się wyzwania. Jednym z takich wyzwań jest poprawa jakości infrastruktury i usług wiejskich. To jedna z kluczowych korzyści, które mogą przyczynić się do podniesienia standardu życia mieszkańców. Ale czy wiesz, że *smart villages* mają także potencjał do zwiększenia świadomości na temat zrównoważonego rozwoju? To więcej niż tylko nowoczesne rozwiązania – to szansa na korzystne zmiany w środowisku i dywersyfikację produkcji wiejskiej.

Jednak to nie koniec: istotny aspekt koncepcji smart villages stanowi **TWORZENIE WIĘZI SPOŁECZNYCH** i interakcji mieszkańców. Dzięki transformacji cyfrowej, wieś może stać się miejscem, gdzie tradycja spotyka się z innowacją.

Jesteś gotowy dowiedzieć się więcej? Poznaj głębiej tajniki smart villages i odkryj, jak mogą one przekształcić Twoją społeczność wiejską!

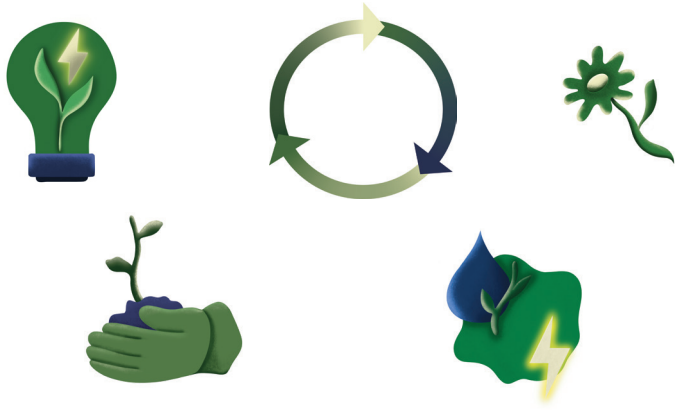

Koncepcja smart villages ma inspirować lokalne społeczności do zmian w związku z przeobrażeniami społeczno-gospodarczymi na obszarach wiejskich, które obejmują m.in.:

- zmianę struktury demograficznej ludności wiejskiej (odpływ młodych osób),
- starzenie się społeczeństwa,
- przemiany strukturalne w rolnictwie,
- zmiany na rynku pracy oraz pauperyzację społeczeństwa,
- konflikty społeczne i przestrzenne,
- ekspansję obszarów zurbanizowanych poza granice aglomeracji miejskich.

Wdrażanie **KONCEPCJI SMART VILLAGES WYMAGA WSPÓŁPRACY** pomiędzy różnymi podmiotami, w tym władzą samorządową, przedsiębiorstwami, organizacjami pozarządowymi oraz mieszkańcami wsi. Kluczowe jest również zapewnienie, by innowacje technologiczne były dostępne i przystępne dla wszystkich mieszkańców, niezależnie od ich wieku czy poziomu wykształcenia. Tylko wówczas koncepcja inteligentnych wsi może przynieść oczekiwane korzyści i przyczynić się do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

1.1. W KIERUNKU WSPÓLNEJ DEFINICJI

CO OZNACZA BYCIE SMART W KONTEKŚCIE WIEJSKIM?

Czym tak naprawdę oznacza bycie „smart" na wsi? Nie jest łatwo jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie. Samo określenie społeczności wiejskiej jako „smart" oznacza wykorzystanie innowacyjnych podejść i rozwiązań, aby poprawić jakość życia na wsi. To trochę jak budowanie mostu między wiedzą a praktyką, a samo poszukiwanie definicji *smart villages* jest jak odkrywanie nowych horyzontów na już odkrytych polach. Mimo że koncepcja ta jest jeszcze dość młoda, już teraz możemy zauważyć wiele różnych podejść do jej realizacji na całym świecie.

Badania nad *smart villages* obejmują różne obszary geograficzne, od Azji i Afryki po Europę. To dlatego, że każdy region ma swoje własne wyzwania i unikalne potrzeby. Na przykład, w niektórych częściach świata priorytetem jest zapewnienie dostępu do nowoczesnych źródeł energii czy podstawowej edukacji, podczas gdy w innych obszarach należy skupić się na poprawie usług publicznych czy na zrównoważonym rolnictwie.

Bycie smart w kontekście wiejskim oznacza między innymi wykorzystanie nowych technologii oraz inteligentnych rozwiązań w celu poprawy jakości życia np. telemedycyna czy e-urząd oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii. Inteligentne wioski dążą do stworzenia zrównoważonych społeczności wiejskich, które wykorzystują nowoczesne technologie do rozwiązania lokalnych problemów i efektywnego zarządzania zasobami. Bardziej szczegółowe rozwiązania zostały zaprezentowane na rysunku 1.

Rysunek 1. Rozwiązania smart

Źródło: opracowanie własne.

Jednak bycie „smart" na wsi nie zawsze oznacza konieczność posiadania najnowszych technologii. Czasami chodzi po prostu o **WYKORZYSTANIE DOSTĘPNYCH ZASOBÓW LOKALNYCH I ZAANGAŻOWANIE SPOŁECZNOŚCI W PROCES PODEJMOWANIA DECYZJI**. To podejście wydaje się być szczególnie skuteczne w inicjatywach o charakterze społecznym, gdzie głównym celem jest poprawa warunków życia i większa integracja społeczności wiejskiej.

W skrócie, być „smart" na wsi to nie tylko wykorzystanie nowoczesnych technologii, ale także umiejętność dostosowania się do potrzeb i warunków lokalnych społeczności. To podejście oparte na innowacyjności, współpracy społecznej i zrównoważonym rozwoju, które ma na celu poprawę jakości życia na wsi.

Zagłębiając się w tłumaczenie słowa „smart", wkraczamy do świata pełnego niuansów i subtelności. Słowniki wprawdzie podsuwają nam szereg polskich odpowiedników smart (ang.) - inteligentny, mądry, sprytny, elegancki, modny, szykowny, bystry, cwany, ale żaden z nich nie oddaje w pełni bogactwa znaczeń zawartych w angielskim oryginale.

Nie ma idealnego i precyzyjnego tłumaczenia słowa "smart" na język polski. A każde bezpośrednie tłumaczenie nie do końca i niezbyt wyraźnie definiuje co przez tę kategorię rozumiemy. Część pojęć może być źle odbierana przez potencjalnych czytelników, a część wręcz pejoratywnie.

Dlatego też w ostatnim czasie coraz częściej stosowanym pojęciem jest po prostu **„SMART VILLAGES"** lub **„SMART WIEŚ"**. Stosuje się również polską nazwę **„INTELIGENTNE WSIE"**, zwłaszcza w oficjalnych urzędowych dokumentach. Jednak każde z tych trzech wyrażeń można traktować równoznacznie, i tak też jest w tym poradniku.

WIZJA LEPSZEGO ŻYCIA

Kraje europejskie przechodzą transformację ku społeczeństwu informacyjnemu, a zachodzące w ostatnich latach zmiany zależne są od globalnego rozwoju technologicznego. W tym procesie uczestniczą także mieszkańcy obszarów wiejskich. Przystosowanie się do nich jest koniecznością, ponieważ coraz więcej aktywności realizowanych jest w świecie wirtualnym.

Wystarczy prześledzić zmiany, jakie zaszły w codziennym życiu każdego z nas od momentu wybuchu pandemii koronawirusa. Z założenia technologie informacyjno-komunikacyjne pozwalają na „zmniejszanie" odległości (w sensie geograficznym), a tym samym zwiększanie dostępności do dóbr i usług publicznych. W tym kontekście traktowane są jako szansa w przezwyciężeniu trudności rozwojowych. Ich użyteczność jest jednak zależna od dostępu do Internetu. Jego brak lub słaba dostępność pozbawia dany obszar szans na „smart" rozwój. Internet jest jednak „tylko" narzędziem i to od ludzi zależy jak jest wykorzystywany i do czego służy. To sprawia, że obok niezaprzeczalnych przewag jest on powodem także wielu zagrożeń, takich jak wykluczenie cyfrowe, uzależnienie od korzystania z tego medium, hejt, trolling, stalking, cyberprzemoc, kradzieże środków finansowych oraz danych, itp.

W rozwoju koncepcji *smart villages* upatruje się szans na łatwiejsze i wygodniejsze życie mieszkańców wsi. Podkreśla się przy tym konieczność odpowiedzi na problemy starzenia się społeczeństwa i zaniku usług publicznych. Bardzo ważnym jej aspektem jest **WRAŻLIWOŚĆ TERYTORIALNA**, dająca możliwość dostosowania podejmowanych w jej ramach przedsięwzięć do lokalnych uwarunkowań.

Jako mieszkaniec obszarów wiejskich możesz zaobserwować i korzystać z rozwiązań smart:

- W swoim codziennym życiu – załatwiając sprawy urzędowe, korzystając z usług publicznych, robiąc zakupy.

  Przykładami mogą być: opłata za odbiór śmieci przez aplikację w smartfonie, skorzystanie z teleporady lekarskiej, zakupy prosto od rolnika na internetowej platformie sprzedażowej, partycypacja społeczna w mediach społecznościowych.

- Z pewnych rozwiązań korzystasz na co dzień niezależnie od tego czy chcesz, czy nie.

  Przykładem jest oświetlenie uliczne – im bardziej nowoczesne, tym bezpieczniejsze dla Ciebie, środowiska oraz bardziej przyjazne dla budżetu.

- W pracy – niezależnie od tego, czy jesteś urzędnikiem, rolnikiem, czy prowadzisz firmę, czy jesteś przedstawicielem innej profesji.

  Wspólnym mianownikiem jest dostęp do szybkiego Internetu, dzięki któremu obsłużysz klientów online, zastosujesz precyzyjne metody uprawy, dotrzesz ze swoimi produktami do szerszego grona odbiorców, czy po prostu będziesz mógł odbyć niektóre spotkania przez ekran swojego laptopa.

Te punkty pokazują różnorodność dziedzin, w których smart villages mogą być obecne i wpływać na codzienne życie mieszkańców, zarówno w obszarach miejskich, jak i wiejskich.

W ROZMOWACH NT. INTELIGENTNEJ WSI CZĘSTO PADA PYTANIE: A CZYM RÓŻNI SIĘ TO OD ODNOWY WSI?

Zarówno *smart villages*, jak i odnowa wsi są stosunkowo nowymi koncepcjami, które w ostatnich latach zyskały na popularności w kontekście rozwoju obszarów wiejskich. Są one postrzegane jako innowacyjne odpowiedzi na wyzwania związane z kryzysem demograficznym i zanikiem usług na wsi oraz trudnościami w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich.

Obie koncepcje mają **NA CELU POPRAWĘ WARUNKÓW I JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW NA TERENACH WIEJSKICH**. Są ponadto postrzegane jako potencjalne kierunki w kreowaniu społeczeństwa obywatelskiego. **SKUPIAJĄ SIĘ NA PARTYCYPACJI MIESZKAŃCÓW**, wzmocnieniu społeczności lokalnych i tworzeniu partnerstw.

JEDNAK MIĘDZY NIMI SĄ TAKŻE RÓŻNICE. Odnowa wsi koncentruje się na procesie rewitalizacji obszarów wiejskich, obejmującym różne rozwiązania społeczne czy też infrastrukturalne, takie jak: rewitalizacja świetlic, budowa placów zabaw czy poprawa stanu dróg. Z kolei *smart villages* kładzie **WIĘKSZY NACISK NA WYKORZYSTANIE INTEGRACJI NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII Z LOKALNYMI ZASOBAMI**, skupiając się na wzmacnianiu społeczności oraz poprawie infrastruktury i usług wiejskich. Inteligentne wsie to także **JESZCZE WIĘKSZA KONCENTRACJA NA SOŁECTWIE (MIKRO-SKALA), WIĘKSZA PARTYCYPACJA I WSPÓŁPRACA, MNIEJSZA DOMINACJA GMIN W CAŁYM PROCESIE, A WIĘKSZA SWOBODA DZIAŁAŃ SOŁECTW**.

Główne różnice między tymi podejściami zostały przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Różnice między koncepcjami smart villages i odnową wsi.

	KONCEPCJA	
Kryterium	Odnowa wsi	smart villages
Zakorzenienie	Sprawdzony i znany instrument wsparcia	Nowy instrument wsparcia
Aplikowalność	Duże doświadczenie we wdrażaniu	Brak doświadczenia
Zasady wsparcia	Stabilne zasady otrzymywania wsparcia	Zasady w opracowaniu
Efektywność	Możliwość oceny skuteczności wsparcia	Brak możliwości, zbyt nowy instrument, brak perspektywy
Poziom wdrażania	Opiera się na podejściu oddolnym	Jeszcze większa oddolność działania w smart villages (mikroskala)
Podstawa wdrażania	Realizowane na bazie planów odnowy miejscowości	Realizowane na bazie koncepcji smart villages dla miejscowości oraz na pilotażowym wdrożeniu kilkunastu dużych projektów
Finansowanie	Finansowanie zapewnione w konkretnych programach	Finansowanie, póki co, tylko na stworzenie koncepcji oraz pilotaż tzw. kompleksowych projektów infrastrukturalnych

Źródło: Komorowski Ł., Rosa A., Kalinowski S. (2023). „Koncepcja smart villages – czy to kolejny etap odnowy wsi?", Wieś i Rolnictwo, (3 (200), s. 187–207. doi: 10.53098/wir032023/09.

1.2. OTOCZENIE SMART VILLAGES

Otoczenie *smart villages* tworzą różnorodne elementy, które sprzyjają rozwojowi inteligentnej wsi. Te elementy otoczenia obejmują (rys. 2):

- smart inicjatywy,
- smart społeczność,
- smart usługi,
- smart instytucje,
- smart infrastruktura.

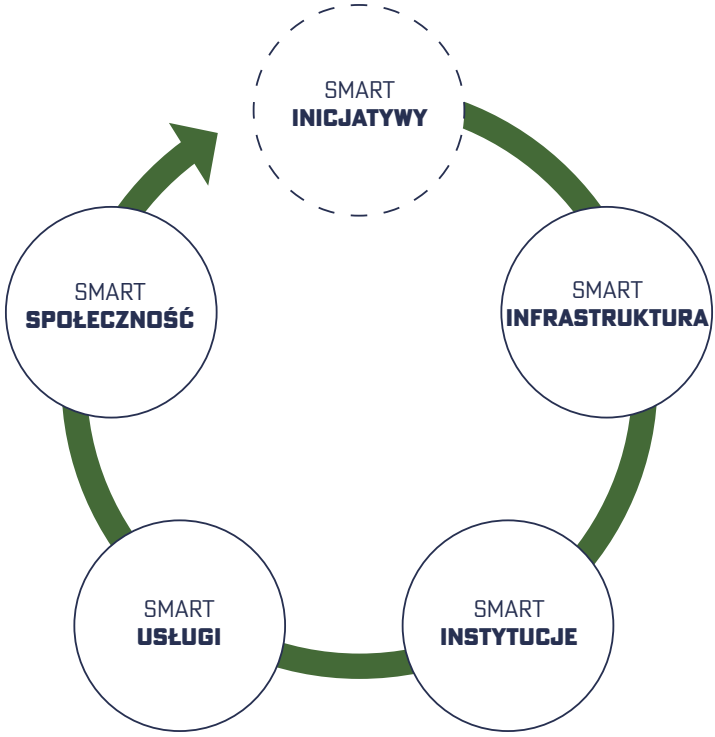

Rysunek 2. Otoczenie smart villages

Źródło: Komorowski, Stanny (2020).

SMART INICJATYWY to wszelkie lokalne przedsięwzięcia mające na celu zaspokojenie konkretnej potrzeby mieszkańców. Te projekty są zazwyczaj inicjowane lub realizowane przez społeczność lokalną, a ich skuteczność często wspierana jest przez nowoczesne technologie, o ile jest to uzasadnione i możliwe do zrealizowania.

SMART SPOŁECZNOŚĆ danego obszaru, to mieszkańcy danej jednostki terytorialnej (np. gminy, sołectwa), którzy aktywnie uczestniczą w życiu społecznym. Mieszkańcy powinni być współtwórcami i beneficjentami rozwoju wsi. Poprzez aktywny udział w lokalnych sprawach, potrafią identyfikować potrzeby, wspólnie podejmować decyzje i rozwiązywać lokalne problemy oraz podejmować inicjatywy służące poprawie jakości życia. Kluczową rolę pełni lider lokalny, który może być burmistrzem, sołtysem lub zaangażowanym aktywistą społecznym. Ten lider potrafi, ma umiejętność słuchania mieszkańców i uwzględniania ich opinii przy podejmowaniu decyzji oraz realizacji działań na rzecz społeczności lokalnej.

PRZYKŁAD:

zawiązanie stowarzyszenia na rzecz danej miejscowości czy gminy. Korzyści: możliwość zaspakajania lokalnych potrzeb poprzez pozyskiwanie dodatkowych środków.

Społeczność, z jednej strony odbiorca i użytkownik usług i infrastruktury, z drugiej zaś – uczestnik, pomysłodawca i kontroler instytucji. To właśnie od aktywności społeczności zależy tak wiele na danym obszarze, poczynając od udziału w wyborach lokalnych, przez zasilanie budżetu gminy, kończąc na współudziale w życiu społecznym.

SMART USŁUGI: obejmują usługi publiczne i społeczne, które bazują na nowinkach technologicznych, zwłaszcza takie, które są niezbędne dla konkretnego obszaru (tzn. dopasowane do

potrzeb). W większości za ich świadczenie odpowiada samorząd lokalny, ale pożądanym jest, by współpracował on z innymi jednostkami samorządu terytorialnego, sektorem pozarządowym i firmami.

PRZYKŁAD:

transport na żądanie w miejscach oddalonych od sieci transportu zbiorowego. Korzyści: zmniejszenie wykluczenia transportowego, niższe koszty dla gminy niż organizacja dodatkowych linii komunikacyjnych.

Jakość usług publicznych zależy od wielu czynników, w tym takich, na które nawet najlepszy zarządca nie ma wpływu (np. położenie, sieć osadnicza, zasobność budżetu). Dlatego też to właśnie w podejściu „smart" upatruje się szans na usługi publiczne dopasowane do potrzeb. Kolejne lata pokażą, w jakim stopniu polskie samorządy będą w stanie poszukiwać innowacyjnych rozwiązań wykorzystujących nowe technologie i współpracę z różnymi podmiotami gospodarki.

SMART INSTYTUCJE: to instytucje publiczne, np. urząd gminy, placówka szkolna, czy ośrodek kultury, które korzystają z nowoczesnych rozwiązań, jednocześnie udostępniając je mieszkańcom.

PRZYKŁAD:

szybki i bezpieczny Internet w szkołach. Korzyści: możliwość nabywania zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym reakcji na niebezpieczeństwa czyhające w sieci.

Instytucje, zarówno samorządy wraz z jednostkami podległymi, jak i instytucje o charakterze społecznym (np. organizacje pozarządowe, lokalne grupy działania – LGD) odpowiadają nie tylko za pozyskiwanie funduszy i realizację zadań, lecz także za planowanie rozwoju danej jednostki w dłuższej perspektywie.

SMART INFRASTRUKTURA: niezbędna podbudowa materialna każdej działalności człowieka. W przypadku obszarów wiejskich to przede wszystkim infrastruktura transportowa, umożliwiająca mobilność mieszkańców, infrastruktura komunalna, mająca duży wpływ na warunki bytowe ludności wiejskiej oraz infrastruktura teleinformatyczna, pozwalająca na szybsze załatwianie wielu spraw, wygodne korzystanie z wielu usług publicznych oraz komunikowanie się z innymi członkami społeczności lokalnej. Należy tu również wymienić odnawialne źródła energii.

PRZYKŁAD:

czujniki na sieci wodociągowej, pozwalające ograniczyć straty wody. Korzyści: niższe rachunki za wodę, dbałość o środowisko.

Warto podkreślić, że dla funkcjonowania i rozwoju koncepcji smart villages ważna może być infrastruktura cyfrowa, w tym dostęp do szybkiego Internetu. Jednak nie są to elementy kluczowe, bowiem w niektórych regionach w Polsce wciąż problemem jest zapewnienie odpowiedniej jakości łączy. Nie oznacza to, że w tego typu wsiach nie da się zrealizować ciekawych, „inteligentnych" projektów. Z pewnością jednak rozwiązania cyfrowe będą coraz bardziej obecne i warto być na nie przygotowanym.

1.3. RODZAJE PROJEKTÓW SMART VILLAGES

Koncepcja *smart villages* daje ogólne wytyczne rozwoju wsi, a konkretne projekty zależą od potrzeb i możliwości danej społeczności lokalnej. Dlatego rodzaje projektów *smart villages* mogą obejmować różnorodne inicjatywy i działania mające na celu poprawę jakości życia oraz rozwój obszarów wiejskich przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii (które mogą być przydatnym narzędziem, ale wcale nie są wymagane). Na podstawie analizy działań podejmowanych na obszarach wiejskich można zauważyć, że dotyczą one najczęściej trzech głównych działań, które zostały przedstawione w tabeli nr 2.

Tabela 2. Przykładowe obszary interwencji w ramach *smart villages*

DZIEDZINA SMART ROZWIĄZAŃ	USŁUGI PUBLICZNE	ZARZĄDZANIE PUBLICZNE	PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ
obszary interwencji	energetyka	e-administracja	rolnictwo precyzyjne
	bezpieczeństwo	gospodarka odpadami	handel online
	edukacja zdalna	planowanie przestrzenne	turystyka wiejska
	transport publiczny	monitoring jakości środowiska	współdzielenie sprzętów
	e-opieka, e-zdrowie	spotkania i konsultacje online z mieszkańcami	inkubatory wiejskie

Źródło: Kalinowski S., Komorowski Ł., Rosa A. (2021). Koncepcja smart villages. Przykłady z Polski; Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN: Warszawa

Na podstawie analizy działań podejmowanych na obszarach wiejskich w Polsce można wyróżnić rozwiązania w zakresie:

- inteligentne zarządzanie energią i bezpieczeństwem energetycznym,

- działania na rzecz środowiska naturalnego,
- idee społeczeństwa obywatelskiego,
- elementy wpływające na poprawę jakości i poziomu życia,
- działania na rzecz poprawy infrastruktury technicznej i społecznej,
- działania poprawiające poziom edukacji i rozwijające kompetencje,
- usprawnienia w kontakcie pomiędzy mieszkańcami gminy,
- inteligentne rozwiązania z zakresu rolnictwa (np. precyzyjne rolnictwo) i gospodarki żywnościowej,
- promocja kultury oraz dziedzictwa materialnego i niematerialnego,
- rozwój e-usług dla mieszkańców,
- odnawialne źródła energii,
- poprawa infrastruktury internetowej.

Te różnorodne projekty stanowią integralną część koncepcji *smart villages*, wspierając rozwój zrównoważony i poprawiając jakość życia na obszarach wiejskich.

Ważne, by przy podejmowaniu pierwszych kroków **DOKŁADNIE ROZPOZNAĆ ZARÓWNO POTRZEBY MIESZKAŃCÓW, JAK I DOSTĘPNE ZASOBY**. Na początku najlepiej wybrać jedno albo kilka mniejszych rozwiązań, które uwzględniając atuty danego obszaru, zwiększą szansę na odniesienie sukcesu. Co na pewno zachęci do podejmowania i realizacji kolejnych wyzwać.

2. GDZIE SZUKAĆ WSPARCIA FINANSOWEGO DLA SMART POMYSŁÓW?

Finansowanie zapewnia środki niezbędne do pokrycia kosztów związanych z realizacją smart rozwiązań. Wsparcia finansowego dla smart pomysłów można szukać w różnych miejscach i od różnych instytucji. Jednak w tej części poradnika chcielibyśmy się skupić na Interwencjach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR) - **I. 13.1. LEADER/ RLKS** oraz **I. INTERWENCJI 10.10. INFRASTRUKTURA NA OBSZARACH WIEJSKICH ORAZ WDROŻENIE KONCEPCJI INTELIGENTNYCH WSI.**

Ideą instrumentu *smart villages* w Polsce ma być jego dwu-fazowość (MRiRW, 2021) polegająca na tym, że w pierwszej fazie społeczności lokalne będą określały, w jaki sposób chcą wprowadzać w życie zasady *smart villages* (tworząc koncepcje obejmujące jedną miejscowość, ich grupę lub inną jednostkę terytorialną). Tego typu podejście może nie tylko pozwolić na aplikowanie o środki na realizację zaplanowanych w koncepcji inicjatyw (druga faza), ale także (a być może przede wszystkim) zgromadzić mieszkańców objętych planem wokół wspólnego określenia wizji rozwoju, zdiagnozowania sytuacji społecznej,

gospodarczej i środowiskowej, w jakiej się znajdują, jak również uruchomienia zasobów lokalnych do realizacji koncepcji.

Ponadto, instrument ten w Polsce jest realizowany w dwóch zasadniczych ścieżkach – powyższej, związanej z interwencją LEADER/RLKS oraz interwencji 10.10 w ramach inwestycji w infrastrukturę publiczną. Obie ścieżki szczegółowo opisuje Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej w Polsce na lata 2023-2027 (PS WPR), czyli dokument, który stanowi podstawę realizacji celów WPR i wydatkowania środków na rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich w kilku najbliższych latach. Taki plan sporządza odrębnie każde państwo członkowskie UE.

Polski PS WPR liczy ponad 1200 stron, i choć w zdecydowanej części dotyczy działalności rolniczej, mimo to zwrot "smart villages" lub "inteligentna wieś" pojawia się w nim wielokrotnie - nawet na etapie deklaracji strategicznej, gdzie w koncepcji tej upatruje się umacniania struktury społeczno-ekonomicznej obszarów wiejskich.

Wdrażanie inteligentnych wsi wpisuje się w cel szczegółowy 8 WPR: Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa, Promowanie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki i zrównoważonego leśnictwa. A także odpowiada na potrzeby:

- CS 8. P 3. Poprawa dostępu do infrastruktury publicznej typu: gospodarka wodno-ściekowa
- CS 8. P 8. Rozwój form współpracy na obszarach wiejskich w wymiarze produkcyjnym, usługowym, społecznym
- CS 8. P 11. Stymulowanie rozwoju lokalnego przez innowacje, cyfryzacje i wykorzystanie potencjału endogenicznego;

- CS 9. Poprawa reakcji rolnictwa UE na potrzeby społeczne dotyczące żywności i zdrowia, w tym bezpiecznej, bogatej w składniki odżywcze i zrównoważonej żywności, jak też dobrostanu zwierząt.

2.1. LEADER/RLKS (INTERWENCJA 13.1)

Interwencja 13.1. LEADER/RLKS jest zaliczana do „Współpracy" według nomenklatury UE. Jest to naczelna interwencja realizującą tzw. II filar, a więc obejmujący działania z zakresu rozwoju obszarów wiejskich. Dotyczy ona obszarów wiejskich, w tym miast, które zamieszkuje nie więcej niż 20 tys. mieszkańców.

Interwencja LEADER/RLKS ukierunkowana jest na budowanie lokalnej tożsamości bazującej na aktywizacji społecznej i przy wykorzystaniu miejscowych zasobów w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności wiejskich, w tym poprzez wykorzystanie wiedzy, innowacji i rozwiązań cyfrowych. Wśród kilku głównych punktów tej interwencji, jeden powiązany jest bezpośrednio z inteligentnymi wsiami - jest to przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi.

Ten zakres wparcia pojawił się w działaniu LEADER już w tzw. okresie przejściowym w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020. Jest to **ZAKRES NIEOBOWIĄZKOWY** i zależy wyłącznie od decyzji lokalnej grupy działania (LGD). Jeśli LGD wpisze w swojej strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (LSR) realizację tego zakresu, to musi on mieć formę projektów grantowych, w ramach, których na przygotowanie jednej takiej koncepcji przysługuje grantobiorcom 4 tys. zł.

JAKIE SĄ WARUNKI TEGO WSPARCIA?

Po pierwsze, taka koncepcja może być przygotowana dla danej miejscowości (lub grupy współpracujących miejscowości) tylko raz w aktualnym okresie programowania. Po drugie, jej twórcami mogą być zarówno osoby fizyczne (w tym wykonujące działalność gospodarczą), osoby prawne (w tym organizacje pozarządowe, jednostki sektora finansów publicznych, mikro- i małe przedsiębiorstwa), jak i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną.

A ZATEM KTO PRZYKŁADOWO MOŻE POZYSKAĆ TAKI GRANT? Na przykład sołtys wsi, stowarzyszenie wiejskie, szkoła, czy „zwykły Kowalski", który zgromadzi wokół siebie odpowiednią grupę wsparcia do realizacji smart rozwiązań. O tym, jakie elementy powinien zawierać taki dokument (koncepcja) piszemy w dalszej części poradnika. Zasadniczo jednak ma być to koncepcja na miarę obecnych czasów i wyzwań społeczności lokalnych, uwzględniająca użycie technologii cyfrowych i telekomunikacyjnych lub lepsze wykorzystanie wiedzy. Przy czym, "lepsze wykorzystanie wiedzy" jest tak naprawdę bardzo pojemne i zależne od kontekstów lokalnych. Koncepcja powinna ponadto zawierać co najmniej jeden z komponentów: cyfrowy, środowiskowy lub klimatyczny.

Co jednak ważne (a może nawet najważniejsze), koncepcja powinna wykazywać **KORZYŚĆ DLA LOKALNEJ SPOŁECZNOŚCI**, co również jest kategorią niezwykle szeroką. Twórcy PS WPR wymieniają przykładowe korzyści, m.in. podniesienie jakości usług lokalnych lub bezpieczeństwa, działań dla poszanowania środowiska i klimatu, rozwiązania problemów

dotyczących niedoinwestowania, starzejącego się społeczeństwa, wyludnienia, niewystarczającej ilości miejsc pracy lub przepaści cyfrowej.

Kolejnym istotnym elementem tej części interwencji jest to, że koncepcje inteligentnej wsi powinny powstać w partnerstwie. Czy to **W PARTNERSTWIE** wewnątrz danej społeczności (np. stowarzyszenie + rada sołecka + szkoła itp.), czy to w partnerstwie zewnętrznym (sołectwo A + sołectwo B).

CO JEDNAK NAJISTOTNIEJSZE, TO ŻE W DANEJ LGD NIE ZDECYDOWANO SIĘ NA GRANTY NA KONCEPCJE SMART VILLAGES**, NIE OZNACZA, ŻE TAKA KONCEPCJA NIE MOŻE POWSTAĆ!**

Lider danej miejscowości może w tej sytuacji zwrócić się do przedstawicieli innych wsi i razem rozmawiać z władzami LGD w sprawie zmiany LSR. Może również nawiązać kontakt z samorządem lokalnym czy powiatowym, by spróbować uzyskać wsparcie w realizacji pomysłów. Innym rozwiązaniem, stosowanym często (nawet nieświadomie) jest działalność oddolna, „na własną rękę", np. poprzez założenie stowarzyszenia wiejskiego lub wykorzystanie istniejących organizacji. Być może niektóre miejscowości mają już takie koncepcje (ale np. nie w formie papierowej, a po prostu formie idei i pomysłów), a inne mogą wypracować je własnymi zasobami lub z wykorzystaniem innych środków. Dlaczego to podkreślamy? Ponieważ Plan Strategiczny nie przewiduje żadnych szczególnych środków na realizację powstałych koncepcji. Ich realizacja może być wspierana w ramach LSR (np. w punktacji podczas wyboru operacji w poszczególnych naborach), jednak ponownie jest to w wyłącznej gestii LGD. Jednak, jeśli LGD zdecyduje się zaoferować w swojej strategii wsparcie na tworzenie koncepcji SV, to rekomendowane jest, żeby miała ona w ramach kryteriów wyboru operacji przewidziane punktowanie operacji będących projekta-

mi opracowanymi w ramach tych koncepcji. **ZATEM NIEKTÓRE Z ELEMENTÓW KONCEPCJI BĘDĄ MOGŁY ZOSTAĆ ZREALIZOWANE W RAMACH LGD (ZALEŻNIE OD DECYZJI), A INNE BĘDĄ WYMAGAŁY POSZUKIWANIA INNYCH ŚRODKÓW**.

Dlatego warto porozmawiać z władzami/biurem swojej LGD i dowiedzieć się, czy:

1) można pozyskać 4 tys. na wypracowanie koncepcji,
2) LSR przewiduje premiowanie w niektórych naborach tych wnioskujących, którzy mogą pochwalić się taką koncepcją,
3) dopuszczalne są koncepcje, które powstaną z innych środków niż LGD.

2.2. INTERWENCJA INFRASTRUKTURALNA (INTERWENCJA 10.10)

Ta interwencja ma charakter inwestycyjny i **NIE JEST CZĘŚCIĄ LEADER/RLKS**. W jej ramach przewidziano dwa obszary:

- Obszar A – Inwestycje w zakresie systemów indywidualnego oczyszczania ścieków;
- Obszar B – Inteligentna wieś.

W polu naszego zainteresowania znajduje się oczywiście obszar B – Inteligentna wieś. W jego ramach realizowane będą wybrane projekty koncepcji inteligentnych wsi z zakresu nowoczesnej infrastruktury, ze wskazaniem służącej adaptacji do zmian klimatu i ochronie środowiska w celu szeroko pojętej poprawy jakości życia i rozwiązania takich problemów jak niekorzystne trendy demograficzne, podniesienie jakości usług publicznych, poszanowanie środowiska przyrodniczego, zwiększenie zatrudnienia oraz włączenie cyfrowe. Co ważne inwestycje mają być realizowane w sposób **ODDOLNY, KOMPLEKSOWY I INNO-**

WACYJNY, a także mają pozwolić na rozwiązanie konkretnego oraz istotnego problemu zaznaczającego się na danym terenie. W ramach tej interwencji w sposób szczególny preferowane będzie nowoczesna infrastruktura, ze wskazaniem służącej adaptacji do zmian klimatu i ochronie środowiska. Autorzy PS WPR wymieniają przykładowe inwestycje takie jak instalacje OZE, zbiorniki retencyjne, budownictwo pasywne. **JEDNAK UWAŻAMY, ŻE KATALOG TEN MOŻE BYĆ ZNACZNIE SZERSZY I ZALEŻNY WYŁĄCZNIE OD POMYSŁOWOŚCI LIDERÓW LOKALNYCH.** Beneficjentami tej interwencji mogą być **WYŁĄCZNIE GMINY LUB ZWIĄZKI MIĘDZYGMINNE,** co oznacza, że w odróżnieniu od interwencji LEADER/RLKS ta będzie realizowana na nieco wyższym poziomie terytorialnym.

JAKIE SĄ WARUNKI TEGO WSPARCIA?

Po pierwsze, warunkiem wyboru będzie posiadanie koncepcji inteligentnej wsi (spójnej z tą w ramach LEADER/RLKS), a więc dokumentu, o którym pisaliśmy wyżej. Zatem mogą to być zarówno koncepcje tworzone w ramach grantów LGD, ale także poza nimi pod warunkiem, że będą spójne z pierwszymi wymienionymi.

Inwestycje w ramach tej interwencji muszą odznaczać się poniższymi cechami:

1) oddziaływaniem zrealizowanego projektu na rozwój miejscowości,
2) zastosowaniem komponentów cyfrowych,
3) określeniem dalszego funkcjonowania projektu, w tym dodatkowego źródła finansowania,

4) kompleksowością i dojrzałością proponowanych rozwiązań,
5) innowacyjnością.

Żadna z cech nie została jeszcze sprecyzowana, jednak prawdopodobnie będą one stanowiły podstawę do **STWORZENIA** kryteriów wyboru projektów, gdy ruszą już nabory (planowany nabór wniosków to koniec 2025 r.).

W MRiRW Przewodniczący Komitetu Monitorującego PS WPR powołał grupę roboczą w sprawie wdrażania koncepcji inteligentnych wsi w ramach PS WPR.

DO ZADAŃ GRUPY NALEŻY:

1) wsparcie Instytucji Zarządzającej przy opracowaniu kryteriów wyboru dla Obszaru B – Inteligentna wieś w ramach Interwencji I.10.10,
2) współpraca przy opracowaniu wytycznych szczegółowych dla I.10.10 w zakresie obszaru B oraz projektu regulaminu naboru wniosków o przyznanie pomocy,
3) identyfikacja najlepszych przykładów w zakresie inteligentnych wsi w Polsce, Europie oraz na świecie (zebrane informacje posłużą do zbudowania bazy najlepszych projektów SV portalu KSOW),
4) poszukiwanie oraz analiza innych źródeł finansowania dla realizacji projektów SV.

Co równie istotne, interwencja będzie pilotażem, ograniczonym zarówno od strony finansów, jak i liczby beneficjentów. **BUDŻET CAŁEJ INTERWENCJI (ŚRODKI PUBLICZNE OGÓŁEM) – € 335 000 000, ŚRODKI EFRROW – € 184 250 000.**

Środki, które będą przeznaczone na tego typu inwestycje w zakresie smart village to około 160 mln zł (wraz z wkładem krajowym) **PRZY INTENSYWNOŚCI WSPARCIA WYNOSZĄCYM 75%.** Zakłada się, że zostanie wydzielonych 16 kopert po

10 mln zł na jedno województwo. W ramach jednej koperty będzie można zrealizować 1 lub więcej inwestycji (max. 6) – min. 1,5 mln zł do max. 10 mln zł[1]. Z racji tego, że interwencja ta ma charakter pilotażu oraz jeszcze nie są znane kryteria wyboru projektów, w tym opracowaniu tylko o niej wspominamy.

2.3. INNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Smart villages jest pojęciem w pewnym sensie „niezamkniętym". To znaczy, że **NIE MOŻNA WSKAZAĆ PEŁNEGO KATALOGU ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA POMYSŁÓW WPISUJĄCYCH SIĘ W TĘ KONCEPCJĘ.** Co prawda, jak zostało opisane wyżej, społeczności lokalne i gminy powinny zacząć poszukiwania od polityki rolnej i obszarów wiejskich w ramach PS WPR, jednak nie jest to jedyne „miejsce", gdzie dostępne są fundusze.

W ramach Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027, która określa cele i sposoby wykorzystania funduszy europejskich w ramach Polityki Spójności, gros środków skierowanych zostało na wsparcie rozwoju cyfrowych rozwiązań polegających na optymalizacji różnego rodzaju procesów, w tym m.in. rozwiązań z obszaru inteligentnych miasta, wsi i rolnictwa. Oczywiście, w większości dotyczą one bardzo dużych projektów o skali krajowej i regionalnej, jednak warto mieć je na względzie i zapisać sobie nazwę programu „Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027"[2]. W niektórych programach regionalnych

[1] Szczegółowy podział środków na inteligentną wieś został już opublikowany w wytycznych w zakresie podziału środków dostępnych w ramach niektórych interwencji Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027; www.gov.pl/web/rolnictwo/wytyczne-w-zakresie-podzialu-srodkow-dostepnych-w-ramach-niektorych-interwencji-planu-strategicznego-dla-wspolnej-polityki-rolnej-na-lata-2023-2027.

[2] Jest to kontynuacja Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa na lata 2014-2020. Należy mieć na względzie, że na obszarach wiejskich w Polsce, mimo wielu inwestycji, wciąż notuje się gorszy dostęp do szybkiego Internetu niż w miastach. Na koniec 2019 r. przeciętnie w gminach wiejskich Internet stacjonarny o przepustowości co najmniej 30 Mb/s był doprowadzony do 30% budynków, w gminach miejsko-wiejskich do 43%, a w gminach miejskich do 62% . Według prognoz Urzędu Komunikacji Elektronicznej, po zakończeniu wydatkowania środków z Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa 2014-2020, wartość wskaźnika dla gmin wiejskich miała się podwoić.

(RPO) planuje się finansowanie w obszarze smart villages, zwłaszcza w zakresie wysokiej jakości e-usług (zwłaszcza e-usług publicznych).

Przykładowo, Fundusze Europejskie dla Mazowsza przewidują kontynuację projektu pn. Smart Village 2.0; Fundusze Europejskie dla Podlaskiego - wykorzystanie cyfrowych innowacji w dziedzinach: zdrowie, usługi społeczne, edukacja, mobilność, energia; preferowane projekty wykorzystujące model „chmury obliczeniowej"; Fundusze Europejskie dla Śląska – finansowanie koncepcji smart village w ramach projektów międzynarodowych dla gmin i beneficjentów na południowym pograniczu; Fundusze Europejskie dla Wielkopolski – finansowanie rozwiązań cyfrowych dotyczących monitorowania i optymalizacji procesów rozwoju inteligentnych miast, wsi i rolnictwa i pokrewnych odpowiadających na specyficzne potrzeby regionu.

Doświadczenia trzech edycji konkursu pn. „Moja SMART wieś", realizowanego w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk (IRWiR PAN) pokazują, że społeczności lokalne potrafią być bardzo kreatywne w pozyskiwaniu grantów i dotacji na planowane działania. Trzeba pamiętać, że **NIEKTÓRE ŚRODKI SĄ BLISKO WAS**. Przykładem jest fundusz sołecki, z którego sfinansowano już bardzo wiele ciekawych i użytecznych rozwiązań. Warto także pomyśleć o założeniu stowarzyszenia wiejskiego, które otwiera nowe horyzonty. Również koła gospodyń wiejskich (KGW) czy ochotnicze straże pożarne (OSP) są odpowiednimi jednostkami do „myślenia" o dodatkowych funduszach. **WARTO RÓWNIEŻ PYTAĆ O MOŻLIWE SPOSOBY WSPARCIA** w urzędzie gminy, urzędzie powiatu, urzędzie marszałkowskim, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich (KSOW), itp. Często działania społeczne prowadzą też prywatne firmy, rozdając granty na nietuzinkowe, lokalne projekty.

3. CO MUSI SIĘ ZNALEŹĆ W KONCEPCJI SMART VILLAGES?

Ogólne ramy wsparcia dla inteligentnych wsi znajdziemy w Planie Strategicznym. Wskazuje on na pewne elementy, które powinna zawierać wypracowywana na poziomie sołectw (lub gmin) koncepcja inteligentnej wsi.

W tym rozumieniu słowo **„KONCEPCJA"** utożsamić można z pewnym dokumentem - strategią, planem, programem, wizją, spisem działań itp. Staramy się jednak unikać tutaj któregoś z tych sformułowań, albowiem mogą one – co jest niekoniecznie pożądane - zamykać w ramach skojarzeniowych właśnie z tym rodzajem dokumentu. Zwłaszcza mamy tu na myśli „strategię", która w polskich warunkach odmieniana jest przez wszystkie przypadki, a tym (niestety) częstym przypadkiem jest to, że kończy ona jako eksponat na półce (lub zakładce internetowej) urzędu czy innej instytucji. Chcielibyśmy, by taki los nie spotkał koncepcji *smart villages*, a niezależnie od jej formy, była ona przede wszystkim **UŻYTECZNA DLA MIESZKAŃCÓW**. Niemniej, warto wskazać pewne elementy, które mogą znaleźć się w takim opracowaniu, w tym te które wskazywane są jako obligatoryjne. Kilka kluczowych elementów, które powinny być uwzględnione w strategii smart villages prezentujemy na rysunku poniżej.

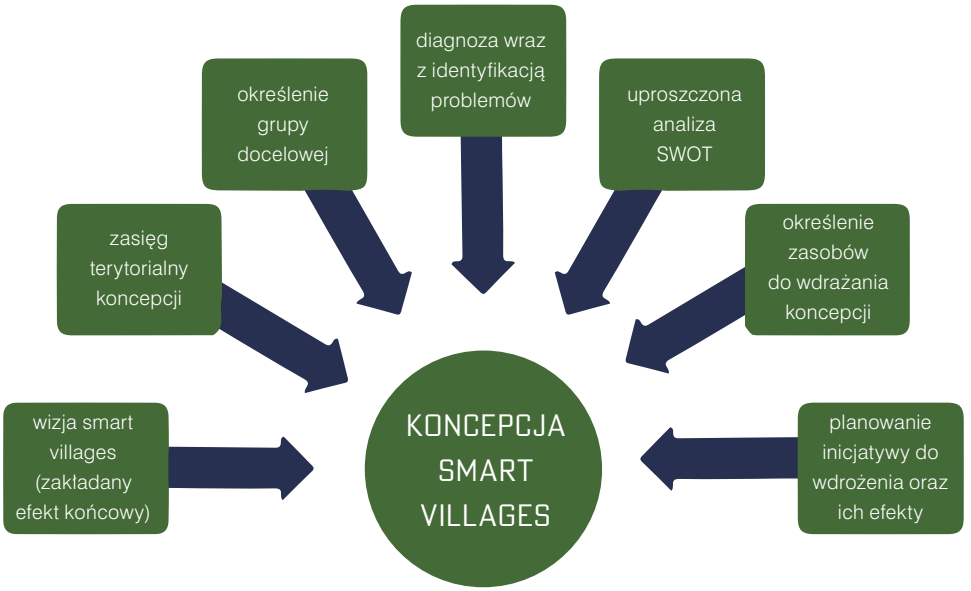

Rysunek 3. Składowe koncepcji (strategii) *smart villages*

Źródło: Kalinowski S., Komorowski Ł., Rosa A. (2021). Koncepcja *smart villages*. Przykłady z Polski; Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN: Warszawa

3.1. WIZJA INTELIGENTNEJ WSI

Wizja inteligentnej wsi to opis oczekiwanego w przyszłości stanu jaki społeczność wiejska chciałaby osiągnąć poprzez wykorzystanie innowacyjnych rozwiązań w różnych obszarach życia społecznego, gospodarczego i środowiskowego (można na przykład przyjąć rok 2030).

Jest to swoisty obraz przyszłości, w której wieś staje się dynamicznym i zrównoważonym środowiskiem do życia i pracy, wykorzystującym potencjał technologiczny dla dobra mieszkańców i rozwoju społeczności.

Można powiedzieć, że wizja stanowi cel całkowicie nadrzędny nad wszystkimi, zawierający w sobie pozostałe cele szczegółowe sformułowane w strategii. **CELE TE POWINNY BYĆ MIERZALNE I OSIĄGALNE!**

Za sformułowanie wizji odpowiada lider (ale dobrze, jeśli ją konsultuje). I dobrze, jeśli wizja jest określona na samym początku – przed przystąpieniem do diagnozy.

PAMIĘTAJ!

Nie ma złej wizji! Jednak nie może być zbyt trywialna lub nierealna – a dążenie do jej osiągnięcia powinno być zadaniem wykonalnym.

Przykładowo, wizja inteligentnej wsi może brzmieć następująco:

Sprytna Wieś dostępnym miejscem życia i odpoczynku, oferującym wysokiej jakości usługi turystyczne, nastawionym na ekologiczną produkcję rolniczą sprzedawaną na miejscu lub przez Internet.

Zauważ, że bierze ona pod uwagę specyficzne warunki tej wsi, i nie może być skopiowana w miejscu, które nie ma tego typu walorów (ale prawdopodobnie ma inne).

3.2. ZASIĘG TERYTORIALNY KONCEPCJI

Bardzo ważne jest określenie terytorium, jakie ma być objęte działaniami smart.

W tym przypadku jest to obszar naszej miejscowości (sołectwa), ale mogą być to także np. trzy sąsiadujące sołectwa (nawet jeśli są z różnych gmin) – jeśli tylko „dojdą do porozumienia" ich liderzy.

Dobrze zobrazować zasięg terytorialny naszej koncepcji za pomocą zdjęcia satelitarnego, planu miejscowości (dostępnego np. na mapy.geoportal.gov.pl), czy odręcznego szkicu. Możesz spróbować oznaczyć na rzucie Swojej miejscowości wybrane obszary czy miejsca, np. takie, gdzie występuje nagromadzenie jakichś problemów, planowane są tam projekty itp. Pozwoli to utożsamić się mieszkańcom z wyznaczoną wizją oraz planowanymi inicjatywami.

Jest to też spore ułatwienie dla lidera, bo pozwala lepiej poznać wieś, którą zarządza.

3.3. OKREŚLENIE GRUPY DOCELOWEJ

Określenie grupy docelowej w *smart villages* oznacza zidentyfikowanie konkretnych grup osób lub społeczności wiejskich, które będą bezpośrednio korzystać z wprowadzanych rozwiązań. Z pozoru wydaje się, że to zadanie jest proste, ale nie zawsze tak jest, ponieważ nie wszystkie rozwiązania z zakresu *smart villages* kierowane są do tej samej grupy osób. Ponadto rozwiązania te mogą mieć wielowątkowe oddziaływanie.

Grupa docelowa może obejmować takie podmioty jak:

MIESZKAŃCY DANEGO OBSZARU	Osoby zamieszkujące wieś, które są bezpośrednimi beneficjentami innowacyjnych rozwiązań, wprowadzanych w ramach koncepcji smart villages. Mogą to być zarówno rodziny, osoby starsze, młodzież, jak i osoby o różnych statusach społeczno-ekonomicznych.
LOKALNE PRZEDSIĘBIORSTWA I ROLNICY	To przedsiębiorstwa z różnych branż, w tym gospodarstwa rolnicze oraz przedsiębiorstwa usługowe, które korzystając z nowych technologii mogą poprawić efektywność działalności czy też zwiększyć konkurencyjność na rynku.
ORGANIZACJE SPOŁECZNE I POZARZĄDOWE	To organizacje pozarządowe, stowarzyszenia lokalne i fundacje działające na rzecz rozwoju społeczności lokalnych, które będą wspierać wdrażanie innowacyjnych rozwiązań oraz promować partycypację społeczną i aktywizm lokalny.
INSTYTUCJE PUBLICZNE I SAMORZĄDOWE	Wśród tej grupy znajdują się np. szkoły, przychodnie zdrowia, urzędy gminne, czy jednostki samorządowe, które będą korzystać z inteligentnych rozwiązań w celu zapewnienia lepszych usług dla mieszkańców.
INSTYTUCJE FINANSOWE	Instytucje wspierające finansowanie projektów związanych z rozwojem smart villages.
TURYŚCI	Osoby przebywające przez określony czas na terenie obszaru objętego koncepcją inteligentnej wsi.

Przykład. Świetlica wiejska jest ogrzewana nieefektywnym „kopciuchem", który potęguje zjawisko smogu w okolicy. Zakładamy, że świetlica jest ogólnodostępna i korzystają z niej wszyscy mieszkańcy czy też turyści. Planujesz ubiegać się o przyłącze gazowe do pobliskiej biogazowni. Grupę docelową tego działania można określić szeroko, obejmuje ona ogół osób, które są w jakiś sposób związane z miejscowością (mieszkają w niej, odwiedzają ją w zimie).

Jedno takie działanie może sprawić, że jakość powietrza będzie lepsza, a miejscowość stanie się bardziej atrakcyjna turystycznie. Ponadto, może ono zyskać wymiar edukacyjny i służyć jako dobry przykład gospodarstwom domowym na terenie miejscowości.

Istotnym elementem planowania i realizacji projektów *smart villages* jest określenie grupy docelowej. **Z JEDNEJ STRONY**

UMOŻLIWIA TO PRECYZYJNE DOSTOSOWANIE DZIAŁAŃ DO KONKRETNYCH POTRZEB I OCZEKIWAŃ SPOŁECZNOŚCI WIEJSKICH, Z DRUGIEJ ZAŚ PRZYCZYNIA SIĘ DO MAKSYMALIZACJI KORZYŚCI DLA POTENCJALNYCH BENEFICJENTÓW.

3.4. DIAGNOZA WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ PROBLEMÓW

Opracowanie diagnozy wymaga zdefiniowania czym jest *smart villages*.

SMART VILLAGES TO WSIE (SPOŁECZNOŚCI LOKALNE), KTÓRE WYKORZYSTUJĄ TECHNOLOGIE CYFROWE I INNOWACJE W SWOIM CODZIENNYM ŻYCIU, POPRAWIAJĄC W TEN SPOSÓB JEGO JAKOŚĆ, POLEPSZAJĄC STANDARD USŁUG PUBLICZNYCH I LEPIEJ WYKORZYSTUJĄC ZASOBY LOKALNE.

„Rzetelna diagnoza strategiczna jest warunkiem użyteczności opracowywanych na jej podstawie celów rozwojowych, a w efekcie – stanowi podstawę rozwoju jednostki" (Planowanie strategiczne. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, 2012).

Rzetelna nie znaczy duża objętościowo i opisująca wszystkie aspekty życia społeczno-gospodarczego miejscowości.

W pierwszym kroku dobrze jest opisać podstawowe charakterystyki miejscowości takie jak liczba mieszkańców, liczba gospodarstw domowych, opis najważniejszych miejsc (np. budynków użyteczności publicznej), obiektów dziedzictwa kulturowego itp. Może to być pogrupowane tematycznie na przykład tak (opisy powinny jednak być bardziej rozbudowane niż te zaproponowane poniżej):

1. LUDNOŚĆ – wskazanie liczby mieszkańców, liczby gospodarstw domowych np. wieś liczy 800 mieszkańców. Społeczność tej wsi coraz bardziej starzeje się – co czwarty mieszkaniec wsi to osoba w wieku 60 lat i więcej. Część młodych osób wyjechała na stałe do miasta lub przebywa za granicą.

2. ŻYCIE CODZIENNE – aktualnie z rolnictwa utrzymuje się około 80 mieszkańców wsi. Przeważa produkcja zwierzęca. Jest też kilkanaście gospodarstw ekologicznych. Bardzo ważnym zajęciem ludności stała się turystyka, w tym agroturystyka. W miejscowości znajdują się 3 sklepy spożywczo-przemysłowe, 5 punktów gastronomicznych, sala wiejska połączona z siedzibą OSP, żłobek, przedszkole i szkoła podstawowa. W miejscowości działają 3 organizacje pozarządowe.

3. ŚRODOWISKO – wieś położona jest w obszarze zagrożonym osuwiskami. Ponadto, położenie w kotlinie przyczynia się do zalegania zanieczyszczeń powietrza.

Powyżej podane zostały jedynie przykładowe zagadnienia, które warto opisać. Oprócz tego mogą to być np. TRANSPORT, AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA, TELEKOMUNIKACJA, INFRASTRUKTURA, DZIEDZICTWO KULTUROWE.

Z reguły dane dostępne są w urzędzie gminy, w strategii rozwoju gminy lub w innych opracowaniach planistycznych. PAMIĘTAJ! **KAŻDE DODATKOWE ELEMENTY STANOWIĄ WARTOŚĆ DODANĄ DIAGNOZY**, ale jeśli jakieś zagadnienie nie jest istotne z punktu widzenia rozwoju wsi, można je pominąć.

Wynikiem diagnozy mają być zidentyfikowane problemy. A teraz można zastanowić się nad potrzebami, które trzeba zaspokoić i które wpisują się w wizję inteligentnej wsi. Należy pamiętać, że nie powinny to być projekty, które są np. w planach realizacji władzy gminnej lub wyższego szczebla.

Diagnoza może zostać dokonana przez lidera danej społeczności lokalnej. W trakcie jej opracowywania wyznaczane są potrzeby, które w perspektywie najbliższych kilku lat trzeba zaspokoić. **NALEŻY PAMIĘTAĆ, ŻE MUSZĄ BYĆ ONE ZGODNE Z RAMAMI WSPARCIA** SMART VILLAGES **ORAZ MOŻLIWE DO ZREALIZOWANIA NA POZIOMIE SOŁECTWA.**

Na tym etapie warto (a nawet trzeba) przeprowadzić konsultacje społeczne z mieszkańcami wsi, np. w formie zebrania wiejskiego, elektronicznego formularza, kierując ankietę do szkoły. Można poddać pod dyskusję zaproponowane pomysły Lidera. Można również skorzystać z pomocy doświadczonych organizacji z zewnątrz (np. organizacji pozarządowych, ekspertów itp.) oraz współpracy lokalnej (sołtys, organizacje, lokalne autorytety).

W zależności od ostatecznego wyglądu instrumentu smart villages, potrzeby wsi można podzielić na kategorie tematyczne. **MUSZĄ TO BYĆ JEDNAK PROJEKTY (ZARÓWNO MAŁE, JAK I DUŻE), KTÓRE BIORĄ POD UWAGĘ ASPEKT ŚRODOWISKOWY I ZAWIERAJĄ ELEMENT CYFRYZACJI** (o ile założenia rządowe nie zmienią się).

3.5. OPIS PROCESU OPRACOWANIA KONCEPCJI (OBLIGATORYJNIE WG PS WPR)

Ten punkt nie jest szczególnie rozbudowany. Jest ważny z punktu widzenia wszystkich instytucji i osób, które uczestniczyły w opracowaniu koncepcji. W pewnym sensie stanowi podziękowanie dla nich, jak również rodzaj oświadczenia, że koncepcja została opracowana wspólnie.

Należy zawrzeć w nim wszystkie podjęte kroki, np. warsztaty, zebrania, spotkania, itp., które były częścią procesu wypraco-

wywania koncepcji. Warto także wspomnieć o danych, które posłużyły do opracowania diagnozy (tzn. jakie i skąd zaczerpnięte). Dobrym rozwiązaniem jest umieszczenie tych wszystkich elementów na osi czasu, która pozwoli w późniejszym czasie przypominać, że dokument nie powstał samoistnie, ale był efektem wielu rozmów i spotkań. Element ten wzmacnia pozycję koncepcji w oczach osób, które mogłyby w jakiś sposób próbować podważać jej zawartość. Dla grantodawców (którymi mogą być między innymi LGD-y) jest natomiast informacją, że konkretny projekt (zawarty w koncepcji), o którego dofinansowanie wnioskuje lider koncepcji, wpisuje się w jakąś szerszą wizję, będącą konsensusem całej społeczności lokalnej.

3.6. UPROSZCZONA ANALIZA SWOT (OBLIGATORYJNIE WG PS WPR)

Analiza SWOT ma na celu określenie mocnych (S – strengths) i słabych (W – weaknesses) stron analizowanej jednostki oraz szans (O – opportunities) i zagrożeń (T – threats) w jej funkcjonowaniu.

- Mocne strony to atuty danej jednostki, w tym przypadku wsi. Inaczej, są to cechy wewnętrzne, które stanowią o przewadze nad innymi.
- Słabe strony to ograniczenia w zasobach wewnętrznych. Mówimy o elementach, które blokują rozwój jednostki i nie mają na nie wpływu czynniki z zewnątrz.
- Szanse można utożsamiać z korzystnymi zjawiskami na zewnątrz jednostki, które mogą pomóc w osiągnięciu zakładanych celów.
- Z kolei zagrożenia to czyhające na zewnątrz niekorzystne zjawiska, które mogą stanowić barierę rozwojową analizowanej jednostki.

W niniejszym poradniku nie rozwijamy elementu analizy SWOT od strony technicznej, jest to bowiem metoda rozpowszechniona i dobrze opisana w różnych poradnikach planowania strategicznego jednostek samorządowych[3].

3.7. PLAN WŁĄCZENIA SPOŁECZNOŚCI (OBLIGATORYJNIE WG PS WPR)

W trakcie opracowania strategii należy dokonać analizy zasobów z punktu widzenia koncepcji i należy przedstawić plan włączenia społeczności, a także potencjalnych partnerów w jej realizację.

Bardzo ważne jest zrozumienie, jakie zasoby mamy i jak najlepiej je wykorzystać, żeby nasze miejscowości rozwijały się i żeby osiągnąć sukces w realizacji zamierzonych działań. Odpowiednia kombinacja zasobów jest kluczem do rozwoju i kształtowania rozwiązań poprawiających jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich. Najtrudniejszym do uruchomienia zasobem według Nas są zasoby ludzkie.

ZASOBY LUDZKIE - to umiejętności, wiedza, zdolności, kompetencje oraz predyspozycje wszystkich osób związanych z organizacją – w tym przypadku mieszkańców wsi oraz osób potencjalnie zaangażowanych w realizację koncepcji smart villages, włącznie z zasobami ludzkimi instytucji.

Analizując przedsięwzięcia realizowane na wsiach w Polsce, można wyróżnić oprócz kapitału ludzkiego również inne zasoby,

[3] Polecamy w szczególności: Dziemianowicz W., Szmigiel-Rawska K., Nowicka P., Dąbrowska, A. (2012). Planowanie strategiczne. Poradnik dla pracowników administracji publicznej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, s. 103-120; https://www.academia.edu/31623070/Planowanie_strategiczne_Poradnik_dla_pracownik%C3%B3w_administracji_publicznej.

które co prawda nie stanowią elementu społeczności, jednak są zależne od decyzji i działania jednostek:

- **PIENIĘŻNE** – kapitał finansowy, który wykorzystuje się do finansowania różnych działań – wliczają się do nich np. budżet sołecki, granty, dotacje oraz wszystkie inne środki zewnętrzne, które można pozyskać (przez różne podmioty działające na rzecz wsi).

- **RZECZOWE** – w ich skład wchodzą m.in. budynki, pomieszczenia, oraz wszelkiego rodzaju sprzęt – innymi słowy, wszystko to co materialne i możliwe do wykorzystania na cele wiejskie.

- **INFORMACYJNE** – wszystkie użyteczne dane potrzebne do skutecznego podejmowania decyzji – jest to choćby grupa mieszkańców na portalu społecznościowym, czy doradca z zewnątrz (np. z LGD czy OWES).

- **NATURALNE** – ziemia, organizmy żywe, krajobraz, położenie umożliwiające rozwój, energia.

3.8. LISTA PROJEKTÓW (OBLIGATORYJNIE WG PS WPR)

Po rzetelnej diagnozie, analizie mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń, a także wiedząc, jakimi zasobami dysponuje wieś, należy zaplanować jakie smart inicjatywy mają zostać zrealizowane w ciągu najbliższych lat wraz z szacunkowym kosztem, potencjalnymi źródłami finansowania oraz możliwymi partnerami.

Lista projektów w *smart villages* to zestaw konkretnych inicjatyw (działań, projektów), które społeczność lokalna uznała za najbardziej przystające do realizacji w ramach strategii *smart villages*, zgodnie z założeniami określonymi w PS WPR w celu osiągnięcia wypracowanych celów koncepcji.

Oczywiście, listy tej nie należy traktować jako zamkniętej – **KAŻDA KONCEPCJA MOŻE ZOSTAĆ ZAKTUALIZOWANA W TRAKCIE JEJ WDRAŻANIA!**

Lista projektów może obejmować różnorodne inicjatywy, wybrane zostały zaprezentowane na rysunku nr 4.

ŚRODOWISKO	PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ	USŁUGI PUBLICZNE	EDUKACJA I KOMPETENCJE	CZAS WOLNY
1. Zabudowa biologiczna skarp zagrożonych osunięciem	1. Utworzenie platformy internetowej do sprzedaży produktów lokalnych (w partnerstwie)	1. Bus na żądanie („telebus") (w partnerstwie)	1. Cykl szkoleń z zakresu kompetencji cyfrowych dla mieszkańców (w partnerstwie)	1. Stworzenie pumptrucku rowerowo-motorowego
2. Wymiana pieca na gazowy w świetlicy wiejskiej wraz z inwentaryzacją kotłów na paliwa stałe („spis kopciuchów)	2. Poszerzenie oferty turystycznej o trasy narciarstwa górskiego i single tracki (w partnerstwie)	2. Przystąpienie do systemu e-opieki nad seniorami (w partnerstwie)	2. Zimowa Akademia Aktywnego Mieszkańca (w partnerstwie)	2. Rewitalizacja terenu starej mleczarni (Nowe Centrum Wsi)

Rysunek 4. Wybrane rodzaje inicjatyw realizowanych w ramach smart villages

Źródło: opracowanie własne.

Planowane smart projekty powinny być dobrze przemyślane, wynikać z diagnozy potrzeb a mieszkańcy powinni się z nimi utożsamiać.

4. PRZYKŁADY INICJATYW SMART VILLAGES

JAKIE SĄ POLSKIE POMYSŁY NA SMART INICJATYWY?

4.1. NOWY MODEL HOSPICJUM NA TERENACH WIEJSKICH

Lokalizacja: gmina Michałowo, woj. podlaskie (działalność na terenie gmin: Narew, Narewka, Michałowo, Gródek, Zabłudów)

Inicjatorzy: Fundacja Hospicjum Proroka Eliasza

Beneficjenci: nieuleczalnie chore i niesamodzielne osoby z terenu działania hospicjum, rodziny tych osób

Koszt: koszt budowy stacjonarnego hospicjum to ok. 15 mln zł.

Źródło finansowania: darowizny, dotacje, refundacja NFZ

Lata realizacji: od 2012

Opis: Podlasie jest jednym z najstarszych demograficznie regionów Polski. Zdarza się, że ponad 40% mieszkańców danej gminy to seniorzy. Potrzeby takiego społeczeństwa są specyficzne, często dotyczą sfery zdrowotnej. Fundacja prowadzi

bezpłatne społeczne Hospicjum Domowe na wiejskich obszarach wschodniego Podlasia. W ostatnim czasie Fundacja buduje także stacjonarne hospicjum. Ta innowacja społeczna ma również wiele innych wymiarów, np. w jej ramach działa sieć opiekunów, która pomaga załatwiać codzienne sprawy, organizowane są biegi i wydarzenia kulturalne. Fundacja jest także liderem innowacyjnego projektu finansowanego przez Komisję Europejską: „Dać to, czego naprawdę potrzeba – To give what is really needed".

Fotografia 1. Przykładowa fotografia z hospicjum domowego
Źródło: Piotr Mojsak.

Fotografia 2. Pani Nadzieja, pacjentka hospicjum domowego

Źródło: Archiwum Fundacji Hospicjum Proroka Eliasza

Fotografia 3. Budowane hospicjum stacjonarne

Obszary tematyczne: ochrona zdrowia

Źródło: Archiwum Fundacji Hospicjum Proroka Eliasza

4.2. OGRÓD DESZCZOWY

Lokalizacja: Piaseczna Górka, gmina Morawica, woj. świętokrzyskie

Inicjatorzy: Stowarzyszenie Mieszkańców Piasecznej Górki „Z Górki", Sołtys

Beneficjenci: mieszkańcy wsi

Koszt: 14 tys. zł; w tym praca mieszkańców

Źródło finansowania: Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Rok realizacji: 2017

Opis: w ramach inicjatywy „Przeciwdziałanie lokalnym podtopieniom w Piasecznej Górce" założony został na działce publicznej ogród deszczowy – nieznacznie obniżony teren z piaskiem i żwirem, porośnięty odpowiednio dobraną roślinnością, którego zadaniem jest zmagazynowanie, a następnie filtracja wody opadowej. Inicjatywa połączona z wykładem nt. funkcjonalności ogrodów deszczowych.

Obszary tematyczne: ochrona środowiska, edukacja.

Fotografia 4. W trakcie realizacji ogrodu deszczowego

Źródło: Alicja Jamorska-Kurek (http://smart.irwirpan.waw.pl/pdf/Alicja%20Jamorska-Kurek_Smart%20wie%C5%9B%20Piaseczna%20G%C3%B3rka.pdf)

Fotografia 5. Prace w trakcie realizacji ogrodu deszczowego

Źródło: Alicja Jamorska-Kurek

Fotografia 6. Prace w trakcie realizacji ogrodu deszczowego

Źródło: Alicja Jamorska-Kurek

4.3. GÓRNICZA WIOSKA

Górnicza Wioska – kopalnią idei Smart Villages.

Lokalizacja: Miejscowość Piła, w gminie Gostycyn, powiecie Tucholskim, w województwie kujawsko-pomorskim

Wioska z tematem przewodnim – tzw. wioska tematyczna, która stała się motorem „smart" zmian w małej, wiejskiej miejscowości o nazwie Piła, liczącej około 109 mieszkańców, położonej w malowniczej części Borów Tucholskich.

Fotografia 7. Wioska górnicza

Źródło: https://agronomist.pl/artykuly/smart-villages-czyli-rewitalizacja-uslug-wiejskich

Podjęto szereg działań poprawiających jakość i poziom życia mieszkańców sołectwa: w tym:

1. projekt „Ekomuzeum Węgla Brunatnego w Borach Tucholskich",
2. grę terenową „Quest Kuferek Wilhelma Krügera",
3. utworzono Przedsiębiorstwo Społeczne „Górnicza Wioska" Sp. z o.o.,
4. geocaching,
5. przygotowanie interaktywnej makiety Maszynowni,
6. biologiczna oczyszczalnia ścieków.

Różnorodność i innowacyjność przeprowadzonych działań, projektów i rozwiązań wpisują się w ideę *smart villages* ze względu na swój wymiar społeczny – utworzenie wioski tematycznej, aktywizacja gospodarcza mieszkańców w branży turystycznej z wykorzystaniem lokalnych zasobów historycznych, kulturo-

wych i przyrodniczych. Przeprowadzone działania są również innowacyjne w zakresie wykorzystywania technologii cyfrowych – warsztaty z modelowania 3D i digitalizacji obiektów zabytkowych, wykorzystanie technologii audio i wideo w obsłudze ruchu turystycznego przez mieszkańców – np. usługa audio-przewodnika w 3 językach, interaktywny model miejscowości Piła z przeszłości, monitoring budek lęgowych ptaków zamieszkujących wieś tematyczną.

Wieś stała się również przykładem wsi z innowacyjnym podejściem do edukacji np. poprzez zastosowanie gier terenowych typu quest, geocaching i quizów wykorzystujących zasoby przyrodnicze i kulturowe wsi jak i prowadzenie zajęć edukacyjnych dla szkół z zastosowaniem technik interaktywnych.

4.4. PRZYSTANKI Z HISTORIĄ

Przystanki z historią i usługa Małkocin SCANSEN

Lokalizacja: miejscowość Małkocin, gmina Stargard, województwo zachodniopomorskie

Projekt polegający na budowie - na wniosek mieszkańców, nowych wiat przystankowych, które zastąpiły stare, nieestetyczne wiaty. Jednak to nie tylko budowa nowych, przeszklonych przystanków, ale cała gama usług dla korzystających – wdrożenie mobilnej informacji pasażerskiej oraz montaż materiałów ikonograficznych przedstawiających historię wsi i aktualne wydarzenia w formie pisanej oraz cyfrowej, uzyskiwanej po zeskanowaniu kodów QR.

Na uwagę zasługuje fakt, że przedsięwzięcie przyczyniło się do poprawy jakości ważnej usługi – transportu publicznego, a co

za tym idzie, także jakości życia mieszkańców, którzy nie tylko korzystają z transportu publicznego, ale sami kreują rozkłady jazdy. Dodatkowo, przy wprowadzaniu rozwiązań cyfrowych w sołectwie zadbano, by wszyscy mieszkańcy mogli korzystać ze zniżek na Internet od lokalnego dostawcy. Warto podkreślić współpracę z firmą przewozową, muzeum i innymi podmiotami w trakcie realizacji inicjatywy, która jak zapewnia jej inicjator – ma jeszcze wiele do zaoferowania.

4.5. ZAGRODA EDUKACYJNA „PSZCZELANDIA”

Lokalizacja: województwo warmińsko-mazurskie, powiat kętrzyński, gmina Barciany, Pastwiska

Fotografia 8. Zajęcia edukacyjne w Pszczelandii

Źródło: https://www.facebook.com/pszczelandiazagrodaedukacyjna/?locale=pl_PL

To firma, która ewoluowała z roli producenta surowca i skupu do zaawansowanego gospodarstwa ekologicznego z unikalną zagrodą edukacyjną. Autorzy tego osiągnięcia są doświadczonymi przedsiębiorcami działającymi w branży pszczelarskiej przez ostatnie 20 lat. W ich obiekcie nie tylko prowadzone są praktyczne zajęcia związane z pszczelarstwem, ale również organizowane są edukacyjne warsztaty dla najmłodszych, obejmujące naukę lepienia świec i inne związane z tą dziedziną zajęcia. Ponadto, produkowany przez tę firmę miód został uznany za Dziedzictwo Kulinarne Warmii, co dodatkowo podkreśla wysoką jakość ich produktów.

Innowacyjność działalności firmy podkreślają również wykorzystywane podczas zajęć filmy 3D, które wzbogacają doświadczenie edukacyjne uczestników. W uznaniu tych osiągnięć firma otrzymała wiele prestiżowych nagród, w tym od renomowanych jednostek takich jak CDR Brwinów czy Agroliga. Ta historia to przykład inspirującej przemiany, która nie tylko przynosi sukces komercyjny, ale również przyczynia się do edukacji i rozwoju społeczności lokalnej.

ZAKOŃCZENIE

Mamy nadzieję, że po przeczytaniu poradnika już potrafisz sobie wyobrazić wieś, gdzie społeczne problemy są diagnozowane i przy Twoim wsparciu skutecznie rozwiązywane. Wieś, gdzie nowe wyzwania napotykają szybką i skuteczną reakcję. Wieś, gdzie istotne decyzje podejmowane są wspólnie, z uwzględnieniem potrzeb wszystkich mieszkańców. Wieś, która opiera się na zasobach tkwiących w Tobie i osób, które Ciebie otaczają, a także lokalnych organizacjach, wzmacnianych przez środki pozyskiwane z zewnątrz. Wieś, która oferuje usługi dostosowane do Twoich potrzeb, wspierane technologią, z zadbanymi terenami zielonymi i czystym powietrzem.

Taka wieś to nie jest utopia, lecz wizja *smart villages* – inteligentnych wsi, które wykorzystują technologie i innowacje, by stać się lepszym miejscem do życia. Miejscem dla Ciebie i Twoich bliskich!

Wdrażanie koncepcji inteligentnych wsi może przynieść szereg korzyści społecznościom lokalnym wśród których należy wymienić:

- poprawę jakości życia mieszkańców, poprzez np. dostęp do lepszej infrastruktury,
- wzmocnienie kapitału społecznego i więzi społecznych,
- podnoszenie atrakcyjności obszarów wiejskich (dla młodych czy też przedsiębiorców),
- zwiększenie bezpieczeństwa np. poprzez inteligentne systemy monitorowania,

- wsparcie dla lokalnej gospodarki (np. tworzenie nowych miejsc pracy),
- poprawę opieki zdrowotnej,
- wsparcie dla rolnictwa i ochrona bioróżnorodności,
- efektywne gospodarowanie lokalnymi zasobami.

Jesteśmy przekonani, że po przeczytaniu tego poradnika dostrzegasz już zalety koncepcji *smart villages* i rozumiesz, że takie zmiany dla poprawy życia może wprowadzić każda wieś. Pod warunkiem, że te zmiany wesprzesz!

Pamiętaj, że takie inteligentne wsie to nie tylko przyszłość, ale już teraźniejszość. Wiele wsi w Polsce już wprowadza inteligentne rozwiązania, poprawiając jakość życia mieszkańców i budując lepszą przyszłość dla swoich społeczności.

Pamiętajcie, że to Wy jesteście autorami tej wizji. To Wy macie moc, aby przekształcić ją w rzeczywistość. Dołączcie do tych co już budują lepsze życie na wsi!

WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA

Dziemianowicz W., Szmigiel-Rawska K., Nowicka P., Dąbrowska, A. (2012). Planowanie strategiczne. Poradnik dla pracowników administracji publicznej,Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, s. 103-120; https://www.academia.edu/31623070/Planowanie_strategiczne_Poradnik_dla_pracownik%C3%B3w_administracji_publicznej.

Kalinowski S., Komorowski Ł., Rosa A. (2021). Koncepcja smart villages. Przykłady z Polski; Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN: Warszawa.

Komorowski Ł., Stanny M. (2020). *Smart villages*: Where can they happen? Land, 9 (5),151, 12. DOI:10.3390/land9050151.

Komorowski Ł., Rosa A., Kalinowski S. (2023). „Koncepcja smart villages – czy to kolejny etap odnowy wsi?", Wieś i Rolnictwo, (3 (200), s. 187–207. doi: 10.53098/wir032023/09.

www.gov.pl/web/rolnictwo/wytyczne-w-zakresie-podzialu-srodkow--dostepnych-w-ramach-niektorych-interwencji-planu-strategicznego-dla-wspolnej-polityki-rolnej-na-lata-2023-2027.

https://www.facebook.com/pszczelandiazagrodaedukacyjna/?locale=pl_PL

https://agronomist.pl/artykuly/smart-villages-czyli-rewitalizacja-uslug-wiejskich

http://smart.irwirpan.waw.pl/pdf/Alicja%20Jamorska-Kurek_Smart%20wie%C5%9B%20Piaseczna%20G%C3%B3rka.pdf

https://hospicjumeliasz.pl/projekty-i-wydarzenia/stacjonarne/

Więcej informacji o smart villages znajdziesz tutaj:

This material has been prepared under the Smart Rural 27 project (Contract No. Agri 2020-0332) funded by the European Commission. The views reflect those of the authors and not the Contracting Authority.